

Forme și fomule epice în literatura română contemporană, consemnate în revista „Astra” din 1973

Prof. univ. dr. Simona ANTOFI
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Résumé: Repère important en ce qui concerne l'évaluation du mouvement des formes littéraires narratives des années 73, la revue «Astra» propose une série de chroniques littéraires regardant les auteurs et les volumes de prose considérés, par les critiques littéraires de l'époque, représentatifs.

Mots-clé: critique littéraire, narration littéraire, littérature, mouvement des formes littéraires.

În numărul 1 al revistei „Astra” pe anul 1973, în rubrica intitulată *Caiet*, A. I. Brumaru analizează *Universul heraldic* din *Caietele Princepelui*, apărute la Dacia, în 1971, pornind de la ideea existenței unei legături specifice între roman și *Caiete* – acestea din urmă menite să „realizeze o mediere” de semnificație, căci „au ceva de critică și interpretare, permițând romanului a se vedea pe sine”. *Caietele* ating, în acest fel, o funcție specială a criticii, care „îngăduie operei să se autocontemple descoperindu-se ea însăși” și care deschide lectura romanului spre o nouă perspectivă – aceea în care o „heraldică a spiritului” se îmbină cu un „univers heraldic”, ambele având la bază „cercetarea lexicului rar, caracteristic doctrinelor esoterice și folclorului”.

Într-un articol distinct, intitulat *Caietele Princepelui*, Adrian Beldeanu propune o abordare care pornește de la subtitlul *Jurnal de creație* și care, deși adăugat de cel care îngrijise ediția, acoperă în mod corect specificitatea acestui prim volum al *Caietelor principelui*. Afirmând că a putut vedea multe dintre cele peste 4000 de pagini ale manuscrisului, Adrian Beldeanu crede că avem de-a face cu un „roman deghizat”, cuprinzând „capitolele unei vaste călătorii” spirituale, un roman „de o construcție stranie, totalitar modernă”, cuprinzând un material „scris egal, cu forță de propensie lirică și cu informația calculat distribuită, închipuind o construcție de tipul numerelor perfecte”.

Recenzentul adaugă *Caietelor* propriu-zise și alte texte din manuscris precum *Defăimarea Principelui*, *Procesul Principelui*, *Pagini regăsite* – jurnalele, *Istoria pamfletului*, *Romanul romanului Ianus*, identificând, în insterștițiile tuturor acestora, un personaj care, „ușor melancolizat” „se vede silit să răspundă fie prin ocolișul parabolei, fie prin săgetarea pamfletului, fie prin acea invazie secretă de lirism și neostenită dragoste pentru oameni, la întrebările unei existențe viitoare a planetei”. Mai mult, recenzentul vede în *Caietele*

principelui un preambul la ceea ce numește „o epopee românească” – *Frica* – o cronică a secolului XX. Aici, un „Ulise danubian” „adună faptele, acele fapte atât de periculoase, de ispititoare și uneori de perfid banale, le prefiră, le alege cu răbdare, ca pe niște bijuterii”. Reunind mai multe tipuri de discurs – confesiuni, adnotări, jurnale, fragmente memorialistice, copieri de texte fundamentale, reflexii filosofice etc., cartea construiește un personaj care „înțelege că oscilațiile eternului uman ascund de fapt conturul particular al istoriei punctat de flăcările Pantheoanelor și ale revoluțiilor”.

Voicu Bugariu semnează, în *Cronica literară*, o analiză a ediției a treia – revăzută și adăugită - a romanului *Morometii*. Prima secvență a cronicii literare, intitulată *Moromete și fiul său*, începe prin a contextualiza romanul într-un câmp mai larg de referință, format din scriitura Noului Roman Francez, a lui Kafka și a lui Beckett. Pe acest fond, Voicu Bugariu identifică specificitatea romanului lui Preda, cu accent pe volumul al II-lea, în structura umană a lui Ilie Moromete care, pentru a fi înțeles, „trebuie urmărit în destinul lui de om sucit, făcut pentru alte lucruri decât cele pe care a fost nevoit să le facă o viață întreagă”.

În secvența *Faptele și cuvintele*, așează față în față profilul distinct al tatălui cu cel al fiului – două „configurații psihice deosebite”, căci Niculae este „produsul vremurilor noi și trece imediat de la meditație la faptă, chiar dacă are adeseori senzația că acțiunile sale nu sunt suficient de coerente, el înfăptuiește noul chiar dacă uneori acest nou pare ilogic”. În ceea ce-l privește pe Ilie Moromete, el este un „om vechi, a cărui logică funcționează impecabil”, dar care nu știe „că noul pătrunde de multe ori prin spasme ilogice. Ilie Moromete vrea ca evenimentele pe care le trăiește să fie perfect îmbrăcabile în cuvinte, dorește să poată explica totul prin raționamentele sale de țăran inteligent”. Ultima secvență a cronicii, *Vârstele lui Moromete*, identifică, în primul volum, o simbolică vârstă adolescentină, dată de „contemplarea netulburată de griji a lumii, cu plăcerea dialogului gratuit”, și o vârstă a senectuții, în volumul al doilea, dată de nedepășirea, de către personaj, a probei simbolice a luptei cu timpul.

În numărul al doilea al revistei, Emil Manu comentează romanul lui Radu Theodoru, *Vulturul*, începându-și demersul cu o situație a prozatorului în contextul romanului istoric sadovenian – care prezintă istoria sub forma unei cronici moderne, și al celui elaborat de Eugen Barbu – care adaugă o valoare simbolică particulară romanului istoric. Din această perspectivă, Radu Theodoru aduce un element de noutate – panoramicul, ca formulă inedită a istoriei literaturizate, bazată pe o reconstituire documentată și o cercetare de arhive, documente de toate tipurile, studii istorice, la care se adaugă „agendele” imaginare ale activităților diplomatice, de curte, de campanii militare etc. Dacă primul volum poate fi considerat un „jurnal obiectiv al Călugărenilor”, la care se adaugă „descrierea vieții erotice a eroului” – ce implică „iubite ce vin din clase diverse”, componenta care reunește „preparativele uriașe, iscodirile, relațiile,

corespondența, contactele” circumscrise lui Mihai Viteazul – „personalitate de tip continental care-și depășește condițiile istorice” - acoperă ambele volume apărute, și sunt subordonate principiului de creație conform căruia ideea de libertate este, aici, o „credință egală cu o doctrină”.

În numărul al treilea al revistei, Voicu Bugariu analizează, în *Cronica literară*, romanul lui Platon Pardău, *Ore de dimineață*, optând pentru procedeul prezentării în paralel a vieții mai multor personaje, prin „rememorările ce aduc din trecut fapte, urmând legea capricioasă a sentimentelor”. Cu o acțiune simplă – în sala de așteptare a Comitetului regional de partid se reunesc mai mulți oameni – reprezentând, fiecare, o categorie socială și umană a epocii – prim-secretarul Vârlan, om politic de o „cinste desăvârșită”, cu „angajare politică totală”, Tudor, „activistul modern, angajat într-o acțiune cumpănită, lipsită de spectaculos, dar adecvată sensurilor esențiale ale realității”, ca și o serie de „avortoni politici” care „frânează dezvoltarea societății” – romanul intenționează să descrie epoca din perspectiva ideologiei partidului unic, punând pe seama societății socialiste capacitatea de a „repara din mers neajunsurile și de a pune pe fiecare la locul său”.

Emil Manu semnează articolul – cronică literară *De la „Straniu paradis” la „Moartea lui Orfeu”*, dedicat ultimului roman menționat, al lui Laurențiu Fulga, considerat pe nedrept ignorat de critica literară. Construit în jurul temei morții ființei iubite, romanul propune o „regenerare tematică a mitului orfic” ilustrat, printre alții, de Novalis, Mallarmé, Rilke, Blaga, dintr-un unghi foarte personal. După moartea Horației, protagonistul constată, la modul simbolic, „moartea universului”, căci „desființarea certitudinii e apariția haosului”. Deopotrivă „elegie erotică” și jurnal, amestecând realitatea, mitologia și visul, romanul propune „problematizarea existenței în contemporaneitatea unui mit” – căci „omul modern completează prin tragism dimensiunile mitului antic”. Mai precis, infernul este reprezentat, aici, de lumea reală, din care Horația a dispărut, căci moartea acesteia provoacă „angoasa orfică” și un adevărat „masacru al valorilor”.

Rubrica *Note de lector* găzduiește recenzia semnată de Paul Antim la romanul lui Emil Poenaru, *Complot la Sarmizegetusa*, un microroman pe tema războaielor daco – romane al cărui protagonist, Dio Crisostomul – „retor roman exilat de Domitian în Dacia” – le istorisește în scris, pe un papyrus care va fi găsit într-un tumul. Recenzentul remarcă „alertețea stilului, siguranța cu care autorul se mișcă printre date istorice autentice”, „îmbinate cu ipoteze și ficțiuni pur literare”.

A. I Brumaru recenzează, la rândul său, romanul lui Radu Mareș, *Ana sau pasărea paradisului*, apărut la Dacia, în 1972, a cărui problematică vizează „formarea în Revoluție a insului, dialectica puterii, bănuiala și singurătatea” individului uman. Procedural, „romanul e regizat din afară, de autor, dar există și

o regie lăuntrică – opera se regizează pe sine printr-un mod anume de a se expune, prin felul mișcării sale”. Așa se explică „schimbarea planurilor narative și accentele puse pe simbol”, ca și „vocea unică la care se reduc toate elementele unei arhitecturi destul de inextricabile”.

În cadrul rubricii *Cronica literară*, din numărul 5 al revistei, Voicu Bugariu comentează *Trei cărți pentru copii* – Tudor George, *Veverița de foc*; Pop Simion, *Sunt fiul lui Nan*; Nicuță Tănase, *Sus mâinile, domnule scriitor!*. Toate cele trei cărți sunt relevante din perspectiva „existenței unor situații moralizatoare, a prezenței unor eroi fără cusur din punct de vedere etic, angrenați în acțiuni justițiare, a apariției unor figuri antitetice” – „elementele ce se opun eroilor animați de intenții corecte din punct de vedere moral”. Subintitulată *Epos*, cartea lui Tudor George prezintă viața copiilor de la periferia Bucureștiului în anii de dinaintea celui de-Al Doilea Război Mondial, angrenați în diferite aventuri precum „tentativa de a elibera o veveriță, călătoria la Sinaia” – petrecute simultan cu evenimente marcate ideologic, precum greva muncitorilor de la Atelierele Grivița.

Cartea lui Pop Simion, *Sunt fiul lui Nan*, a doua după cea din 1970, de la Ion Creangă – *Amfora sabină*, surprinde „adolescența în aventură” pe baza unei acțiuni specifice scrierilor polițiste care se desfășoară pe fundalul unor episoade de război – armata română și cea sovietică luptă contra fasciștilor. Și cartea lui Nicuță Tănase, *Sus mâinile, domnule scriitor!*, este un roman polițist „transcris în registrul literaturii pentru copii”, la persoana întâi singular, personajelor – copii alăturându-li-se un personaj în vârstă, care ilustrează „rolul bătrânului hâtru și cinstit din basme”. Reușita cărții constă în modul în care parodia scriiturii polițiste se racordează la specificitatea literaturii pentru copii.

Titus Vâjeu prezintă, în numărul șase al revistei, volumul de proză *Năvod pentru scrumbii albastre*, semnat de Grigore Ilisei și apărut la Junimea, în 1973, în care un „scriitor psihologizant, analist al stărilor și al caracterelor în cea mai bună tradiție a prozei analitice românești”, în descendența lui Anton Holban, Hortensia Papadat-Bengescu și Max Blecher, dă viață unor „mici partituri caracterologice” conexe vieții de provincie. Scriitorul enumeră o serie de „destine surprinse în momente esențiale” din viața lor, care „nu au nimic eroic în menirea lor” și „formează o lume pe care filtrul vremii o ajută să-și grupeze valorile și să-și elimine tarele”.

Cronica literară din numărul șapte al revistei propune, sub semnătura lui Voicu Bugariu, un comentariu al volumului *Florin Mugur: Convorbiri cu Marin Preda*, remarcându-se, de la bun început, faptul că, „departe de postura obișnuită, a romancierului, Marin Preda vorbește despre sine în mod direct, ștergând fără ezitări granițele dintre literatura pe care a scris-o și viața pe care a trăit-o”. Tocmai de aceea, în cazul acestui prozator, romanele și nuvelele „tind să iasă din categoria ficțiunilor literare, înrudindu-se cu adevărurile unei conștiințe,

devenind documente”. Așa se face că personajul Ilie Moromete trebuie să facă față concurenței realizate de Tudor Călărașu, fapt vizibil în traiectoria variantelor prin care prozatorul și-a îmbunătățit versiunile scrierilor sale în scopul de a le face „convingătoare ca ficțiuni literare”. Se adaugă, aici, „revenirile asupra unor personaje, cu arătarea surselor lor reale, glosele pe marginea propriilor cărți, comentariile ce prelungesc dezbaterile unor personaje ce modifică, retroactiv, sensul strict artistic al operelor”. Iar efectul identificabil la nivelul întregii scriituri a lui Marin Preda este acela că toate „cărțile se dizolvă într-o structură comună mai semnificativă decât elementele care au participat la construcția ei”.

Cronica literară din numărul opt al revistei propune, sub semnătura lui Voicu Bugariu, o analiză a monografiei realizate de Constantin Ciopraga, dedicate Hortensiei Papadat – Bengescu. Autor al mai multor astfel de studii, dedicate lui Calistrat Hogaș - în 1960, lui George Topârceanu, în același an, lui Mihai Sadoveanu – volumul *Portrete și reflecții literare*, din 1967, ca și al sintezei *Literatura română între 1900 și 1918*, apărute în 1970, criticul literar recurge la metoda critică lansoniană, prin „cultivarea minuțioasă a citatului” și prin „analiza cugetată” a secvențelor considerate semnificative. Personalizând metoda analizei literare lansoniene, Ciopraga construiește monografia despre Topârceanu în așa fel încât bogăția de citate este egalată de sobrietatea stilistică și de o constantă obiectivitate”.

Amintind conflictul de idei dintre Roland Barthes – care pledează pentru critica de interpretare, în contra criticii academice, rigide și conservatoare, așa cum rezultă din *Eseurile critice* publicate în 1964, și Raymond Picard, care-i răspunde, în 1965, prin *Nouvelle critique ou nouvelle imposture?*, precum și preluarea parțială a acestuia, în forme atenuate, în *Lecturile infidele* ale lui Nicolae Manolescu, Voicu Bugariu remarcă, în cazul lui Constantin Ciopraga, faptul că, „scriind despre literatură, criticul privește în permanență obiectul cercetării sale cu o constantă atenție sobră, cu un respect funciar”.

Reținut în raport cu orice polemică de natură critică, Ciopraga alege ca „procedarea sa să fie sistematică, pe mari porțiuni deliberat descriptivă, punctată însă de periodice constatări sintetice”. În monografia dedicată Hortensiei Papadat – Bengescu se regăsește, astfel, „stăpânirea totală a informațiilor, cultul citatului semnificativ, alternanțele savante dintre momentul confundării cu opera și cele ale emancipării critice față de ea, considerarea autoarei într-un raport de unu la unu față de scrierile ei, descrierile prin parafraze ce au o acuratețe ireproșabilă, echivalările între textele programatice și literatura propriu-zisă a autoarei, aprecierile față de opere aparținând unor scriitori români și străini, ce sunt introduse cu dezinvoltură și precizie”.

Al doilea volum ce face obiectul *Cronicii literare* îi aparține lui Dan Tărchilă - *Mireasa lumii*, cuprinzând două nuvele cu subiect istoric ce încearcă să realizeze „modernizarea personajului principal în sens psihologic, inventarea

unor fapte ce tind să precumpănească asupra celor atestate de documente, recurgerea la elemente ale literaturii de aventuri, crearea unui al doilea plan pe care autorul se mișcă, eseistic, acumularea de trăsături supraomenești în jurul figurii eroului” care capătă, astfel, dimensiuni mitice. Primul text se axează pe a doua domnie a lui Vlad Țepeș, din 1476, și construiește un domnitor care „reflectează asupra existenței sale, își motivează cruzimile, se gândește la soarta viitoare a țării”. Umanizat prin apropierea de moarte, Țepeș nu mai este omul de acțiune de altădată, ci gânditorul care reflectează „mai cumpătat, mai profund la viitorul țării”.

În numărul zece al „Astreii”, Adrian Dinu Boeru semnează articolul *Citind Istoria ieroglifică*, în care identifică elemente de „gândire politică explicită” care prefigurează chiar noocrația camilpetresciană – căci în roman „noblețea apare nu atât ca rang social câștigat pe baza situației materiale, ci dobândit pe baza puterii intelectuale a indivizilor”. Cantemir își scrie cartea ca operă de ficțiune în aceeași măsură în care „se face apel la un spirit logic ce ar trebui să guverneze relațiile sociale și politice”, opinează Adrian Dinu Boeru, furnizând, totodată, un argument *pro domo*, care să justifice atenta preocupare a lui Cantemir pentru retorica scriiturii – „retorica este necesară atât timp cât moravurile sunt imperfecte”. Întrucât Inorogul poate fi privit și ca „întruchiparea filosofiei (logicii)” susținute cu instrumentele retoricii, figura acestuia se constituie și ca urmarea a implicării sale în „subiectul discursului, subiect reprezentat de o lume imperfectă”.

Emil Manu îi dedică principelui – filosof articolul intitulat *Poetul Dimitrie Cantemir*, în care identifică și comentează elementele care pot fi circumscrise unei poezii intrinseci a *Istoriei Ieroglifice*, precum „poezia ceremonială a obiceiurilor”, alaiul de nuntă care precede, în opinia criticului literar, nunta simbolică din poemele eminesciene, funcția ornamentală a proverbelor și a zicătorilor, a cugetărilor excerptate din scrierile lui Hesiod, Homer, Horațiu, Sfântul Augustin, la care se adaugă „poezia lumii orientale, farmecul exotic al Orientului”. Descriind Nilul „cu ochi de caligraf”, așa cum observa G. Călinescu, Cantemir descoperă, în apele fluviului, „palate fantastice, cu scări de marmură albă, cu ceardace deasupra apelor”, conturându-se, astfel, nucleul unei capodopere „mai presus de pana lui Ariosto”.

Panoramând proza literară reprezentativă a anului 1973, „Astra” propune, totodată, o ierarhie care include atât texte redactate și publicate în 1975, cât și recuperări valorice necesare, care au marcat, precum *Istoria ieroglifică*, momente – reper în evoluția formelor literare românești în proză.